

УДК 179.6 - 051:07

Цитування:

Гайдук О.М. Образ сучасного українського супергероя у засобах масової комунікації. *Культура і сучасність : альманах*. № 1. Київ : ІДЕЯ ПРИНТ, 2020. С. 57-61.

Гайдук Оксана Михайлівна,
аспірантка Національної академії
керівних кадрів культури і мистецтва
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4043-3540>
unp.gaiduk@gmail.com

Gaiduk O. (2020). The image of a modern ukrainian superhero in mass media. *Kultura i suchasnist: almanakh*, 1, 57-61 [in Ukrainian].

ОБРАЗ СУЧАСНОГО УКРАЇНСЬКОГО СУПЕРГЕРОЯ У ЗАСОБАХ МАСОВОЇ КОМУНІКАЦІЇ

Мета роботи – виявити специфічні ознаки сучасного українського супергероя як механізму культурної рефлексії. Останнім часом в Україні набирає оборотів популярність коміксів, а на полицях книгарень з кожним роком з'являється все більше цікавих українських супергеройських комісторі, що тісно переплітаються з соціокультурним та політичним контекстами. Разом із тим, образ сучасного українського супергероя залишається феноменом не дослідженим. **Методологія дослідження** включає у себе історичний метод для систематизації наявного матеріалу, метод аналізу, що використовується для порівняння вітчизняних і зарубіжних видань та проєктів, де діють супергерої, метод синтезу для узагальнення і підведення підсумків дослідження. **Наукова новизна** полягає у виявленні основних рис сучасного українського супергероя та його представлення в засобах масової комунікації як інструменту самоаналізу українського суспільства. **Висновки.** Сучасна українська комікс-культура продукує новітні образи, що виникають під впливом обставин, в яких опинилося українське суспільство (Революція Гідності, війна на Сході України). Український супергерой, наслідуючи традиції світових класиків, має надлюдські можливості і особливі риси характеру. Через засоби масової комунікації, що пропагують образ супергероя, в Україні ведеться активна пропаганда національних цінностей.

Ключові слова: герой, супергерой, комікс-культура, масова культура, масові комунікації.

Гайдук Оксана Михайлівна, аспірантка Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв

Образ современного украинского супергероя в средствах массовой коммуникации

Цель работы – выявить специфические признаки современного украинского супергероя как механизма культурной рефлексии. В последнее время в Украине набирает обороты популярность комиксов, а на полках книжных магазинов с каждым годом появляется все больше интересных украинских супергеройских комистори, которые тесно переплетаются с социокультурным и политическим контекстами. Вместе с тем, образ современного украинского супергероя остается не исследованным феноменом. **Методология исследования** включает в себя исторический метод для систематизации имеющегося материала, метод анализа, используемый для сравнения отечественных и зарубежных изданий и проєктов, где действуют супергерои, метод синтеза для обобщения и подведение итогов исследования. **Научная новизна** заключается в выявлении основных черт современного украинского супергероя и его представления в средствах массовой коммуникации в качестве инструмента самоанализа украинского общества. **Выводы.** Современная украинская комикс-культура продуцирует новейшие образы, возникающие под влиянием обстоятельств, в которых оказалось украинское общество (Революция Достоинства, война на Востоке Украины). Украинский супергерой, наследуя традиции мировых классиков, обладает сверхчеловеческими возможностями и особыми чертами характера. Через средства массовой коммуникации, пропагандирующих образ супергероя, в Украине ведется активная пропаганда национальных ценностей.

Ключевые слова: герой, супергерой, комикс-культура, массовая культура, массовые коммуникации

Gaiduk Oksana, postgraduate of the National Academy of Culture and Arts Management

The image of a modern ukrainian superhero in mass media

The purpose of the article is to identify specific features of the modern Ukrainian superhero as a mechanism of cultural reflection. Recently, comics have become popular in Ukraine, and on the shelves of bookstores every year, there are more and more interesting Ukrainian superhero comic stories that are closely intertwined with socio-cultural and political contexts. However, the image of a modern Ukrainian superhero remains an unexplored phenomenon. **The research methodology** includes a historical method for systematizing the available material, a method of analysis used to compare national and foreign publications and projects where superheroes operate, and a synthesis method for summarizing the results of the research. **The scientific novelty** is to identify the main features of the modern Ukrainian superhero and its representation in the mass media as a tool for self-analysis of Ukrainian society. **Conclusions.** Modern Ukrainian comic culture produces the

latest images that emerge from the circumstances of Ukrainian society (the Revolution of Dignity, the war in the East of Ukraine). The Ukrainian superhero, following the traditions of the world classics, has superhuman capabilities and special character traits. Through mass media promoting the image of a superhero, national values are actively promoted in Ukraine.

Key words: hero, superhero, comic culture, mass culture, mass communications.

Актуальність теми дослідження. Очевидно, що через образ супергероя в будь-якій країні ведеться активна пропаганда національних цінностей. Кожна держава прагне до зміцнення авторитету серед населення своєї країни. Найкращий помічник у цьому – засоби масової інформації.

Масові комунікації вирізняє насамперед застосування ЗМК або мас-медіа. За Ч. Райтом, масова комунікація спрямована на великі та гетерогенні аудиторії, анонімні щодо самого комунікатора. Повідомлення передаються публічно, з метою досягнути якомога більшої аудиторії швидко та, як правило, одночасно. Зазвичай ці повідомлення швидкоплинні [1]. Таким чином суспільство впливає на своїх представників, пропагуючи свої цінності.

Коли йдеться про сучасного героя, то ми обов'язково додаємо частку «супер», адже героя попкультури сьогодення варто розглядати ще й в його новому «супервимірі». Російська дослідниця В. Самойлова наголошує на схожості сучасної масової культури із міфологією, а значить проведення подібної паралелі може допомогти нам проявити її сутність і ті механізми, за якими вона виникає і функціонує [2].

На прикладі новітніх сучасних міфів про супергероїв, таких як Супермен, Бетмен, Людина-павук, Люди Ікс, Залізна Людина, Капітан Америка і десятки інших, можна виділити ті ж моделі, що і в традиційних героїчних міфах.

Супергерої – це персонажі коміксів, що вкоренилися в сучасній популярній культурі настільки, що складається враження, що ці образи існували завжди. Це ті ж культурні герої, однак, вони володіють певним набором ознак із яскравим втіленням сучасної епохи. Варто також зауважити, що популярність коміксів в культурі Східної Європи не була настільки високою як у США, але це не завадило яскравим образам прорватися у нашу свідомість та повсякденне життя.

Будь-яке суспільство та епоха потребують своїх героїв, котрі слугують орієнтиром не лише світоглядних позицій, а й нерідко мірилом соціального, економічного, політичного стану країни, вказують на рівень організації суспільства та домінуючі у ньому моральні норми. Постає герой залишається постійно затребуваною та актуальною, особливо в період кризових і переломних ситуацій, коли пошук та

утвердження орієнтира героїчного вчинка дає змогу не лише констатувати, а подекуди й передбачати шляхи розвитку суспільства.

Наукова новизна дослідження полягає у виявленні основних рис сучасного українського супергероя та його представлення в засобах масової комунікації в якості інструменту самоаналізу українського суспільства. Мета роботи – виявити специфічні ознаки сучасного українського супергероя як механізму культурної рефлексії, адже останнім часом в Україні набирає обертів популярність коміксів, а на полицях книгарень з кожним роком з'являється все більше цікавих українських супергеройських комісторі, що тісно переплітаються з соціокультурним та політичним контекстами. Та образ сучасного українського супергероя залишається феноменом не дослідженим.

Виклад основного матеріалу. У вітчизняній науці осмислення феномену героїства досі не набуло значної популярності. Як бачимо, проблему досліджують переважно фольклористи чи літературознавці (П. Будівський [1], А. Данчук [2], М. Набок [7], О. Чернявська [9]), що дає підстави стверджувати, що українське суспільство все ще зорієнтоване на минуле, у той час як в просторі українських ЗМІ з'являються нові актуальні супергерої, яких хоче бачити нація. Виникають суперечливі питання щодо того, якими рисами має бути наділений новий герой, на якого сьогодні хоче орієнтуватися суспільство.

Українські комікси поступово виборюють свою нішу. Сьогодні вони стають все більш популярними та виконують дуже важливу соціальну роль, власну місію. Якщо проаналізувати історію, то стає очевидним, що комікси найбільш активно розвивалися у час суспільних потрясінь. Вони демонстрували, що добро завжди перемаже зло, що у світі насправді вистачає героїв – мужніх, відважних, справедливих, котрі ціною власного життя готові боронити мир і спокій Готем-Сіті та й загалом планети. Наприклад, коли США вступили у Другу світову війну, Диво-Жінка і Супермен записувалися у добровольці і навіть викликали Гітлера на двобій. Пізніше, у час економічного спаду, багатого і справедливого Бетмена з його надсучасним технічним арсеналом і мільйонними статками, витіснив на маргінесі нікому не відомий бідний студент Спайдермен, який своїм прикладом показав, що зі злом може боротися кожен.

Світ «захворів» своїми супергероями, тому не дивно, що й Україна намагається знайти найбільш близький масовій аудиторії образ супергероя.

Українці пройшли всі можливі потрясіння ХХ століття без участі супергероїв. Проте багате воно було на антигероїв, історія яких вміщувалася, як правило, на одну сторінку. У далеких і трагічних для українців 30-х роках ХХ століття усе ж були сатиричні короткі історії, які друкувалися у журналах. Їх можна вважати пращурами українського коміксу. Роль героя у них переважно мав звичайний селянин, суперздібності якого викликають очевидні сумніви. Серед найвідоміших на той час був україномовний часопис «Український Перець», що виходив з 1922 по 1934 роки у Харкові.

Спочатку його було створено для висміювання ворогів комуністичної партії, проте сатира – річ волелюбна, і в 1934 році журнал закрили, а його авторів звинуватили в тероризмі і кинули до буцегарні. Важко сказати, чи були шанси на існування супергероя в умовах панування соцреалізму, адже умовному Супермену довелося б спочатку отримати партвиток, а це вже не дуже соцреалістично.

Виходили друком й інші українські сатиричні часописи – «Шершень», «Комар», «Будяк» тощо. Але й вони проіснували недовго. Історії, які друкувалися в них, називалися комікс-стріпами. Загалом надлюдськими здібностями були наділені звичайні громадяни, які невтомно працювали на шляху до щасливого майбутнього.

У 50-х роках ХХ століття у США у видавництві «Свобода» українська діаспора друкувала щомісячний часопис «Веселка». Саме тут можна відшукати натяки на початок історії українського супергероя у коміксових оповідях. Здебільшого це були персонажі зі стародавньої української міфології, історії про чародіїв, богатирів і козаків у боротьбі з міфічними істотами.

Паралельно у Радянській Україні починала зароджуватися традиція коміксного оповідання. Щоправда, термін «комікс» не вживався у побуті, а називався, наприклад, «історія з картинками». Але там не було жодної героїки, тільки квіти і тварини. У 1982 році опублікували український комікс «Де ростуть пиріжки з маком» В. Горбачова. Саме в ньому бачимо традиційну для коміксу хмаринку з текстом біля персонажа й типову графічну розкадровку історії. За всіма ознаками це був перший україномовний комікс. З-під пера автора вийшло ще з десяток ілюстрованих історій для дітей, проте у 1991 році В. Горбачов емігрував до Сполучених Штатів.

У 90-ті роки ХХ століття із падінням залізної завіси і здобуттям незалежності до України нарешті потрапляє комікс-культура з її химерними та чужими, але такими цікавими супергероями. Водночас світ бачить наших маловідомих, але не менш могутніх персонажів.

У 1995 році у «Робітничій газеті» з'являється комікс про молодого козака «Буйвітер» художника Костянтина Сулими. Здавалося, що настав час для українських супергероїв. Але у 90-х роках разом з економічною і соціальною кризою гальмується друк української літератури, тож розпочаті серії не проіснували більше двох-трьох випусків. Проте у той час стають відомими імена карикатуристів та графіків А. Василенка, О. Міхнушова, І. Баранька, С. Якутовича та інших.

Як згадувалося на початку, супергерої зазвичай з'являються в часи великих потрясінь. Українська комікс-культура створює все нових і нових супергероїв протягом останніх п'яти років під вибухи снарядів на Сході України. Їхні персонажі відображають патріотизм, боротьбу за незалежність, порятунок людства від сучасного всесвітнього зла. Цікаво, що, по суті, це вже нова міфологія, адже тепер нові герої – Михайло Грушевський, гетьман Павло Скоропадський, авіаконструктор Ігор Сікорський – борються зі старими антигероями – Ленінін, Троцьким та іншими.

Переважає більшість героїв і тем коміксів мають історичне підґрунтя, певною мірою тому, що колись вони не були пропрацьовані і ніби чекали на свій час. Тепер їх можна побачити в коміксі «ВОЛЯ: The WILL» – це серії фантастичних графічних романів у жанрі альтернативної історії, автора В. Бугайова.

Для супервільного Захара Беркута також знайшлося місце у коміксі «Легенда» О. Корешкова. У ньому йдеться і про любов, і про смерть, і про рідний край, і про все те, що турбує дорослих читачів.

Дітей має зацікавити комікс «Український супергерой» Л. Воронюк від видавництва «Букрек». Класичний український персонаж Кобзар опановує суперсучасну кобзу, яка функціонує як портативний комп'ютер, звичайна студентка Віра має магичні пасма жовто-блакитного кольору, Кріп – травник-характерник з Карпат, Кіборг – воїн із суперсилою і жовто-блакитним серцем. Також будуть долучатися прототипи відомих письменників, музикантів, художників із різними можливостями, щоб зацікавити дітей попкультурою.

За мотивами драми-феєрії Лесі Українки «Лісова Пісня» та на образах зі слов'янської міфології у 2017 році був створений проєкт

Мавка, який покликаний експортувати українську культуру в усіх її проявах – традиції, ритуали, візуальне мистецтво, музика та інші напрями [4]. Анімаційний повнометражний фільм «Мавка. Лісова пісня» наразі знаходиться на етапі виробництва. Він створюється студією Animagrad (Film.Ua Group). Проект вже має визнання та свої результати як в Україні, так і закордоном.

Певним чином символічним виглядає те, що питома український комікс почав активно розвиватися після Революції Гідності. Були непогані спроби і раніше, передусім можна згадати трилогію «Дагопак» (початок видання серії – 2012 рік. Станом на 2017 рік видано три томи, нині триває робота над наступним, який буде завершено не раніше осені 2021 року), – про подвиги наших козаків. Але, власне, комікси зі справжніми сучасними супергероями, які повстали проти темної сторони і боронять Україну – це тенденція останніх років після Євромайдану та початку війни на Сході країни. Воно й не дивно – країна переживає непростий час, і завдяки літературі здійснюється підтримка людей, що опинилися у складних життєвих обставинах.

Український супергерой успадкував від світових класиків-побратимів – героїв DC і Marvel, – найкращі риси характеру. Вони ніколи не зрадять Україну, готові боротися з ворогом до смерті, мають надлюдські властивості: хтось – неймовірний розум і дар бачити майбутнє, інші – влучність і фізичну силу. Звичайно ж, захисні костюми та дехто, у кращих традиціях, маску, щоб приховати своє справжнє обличчя і, відповідно, ім'я. Не важливо, хто саме бореться зі злом – проявити героїзм може (читай – повинен) кожен.

Передусім варто згадати за «Волю» (2017 р.) – це серія українських фантастичних графічних романів у жанрі альтернативної історії. І хоча події в коміксах розгортаються на фоні розквіту Української Держави 1918 року, концепція мальованого підходу до опису конкретного історичного моменту, звісна річ, апелює до сучасної боротьби України за цілісність і суверенітет. А події Української революції 1917-1921 років – ймовірніше, як фактор історичної аналогії.

Не лише сучасні люди з надможливостями стають героями українських коміксів. Часто у графічних роботах головними героями постають козаки – неймовірно багатий для художника образ. Прикладами цьому є згаданий вже «Дагопак» та «Максим Оса» (перевидання 2016 року, за сюжетом – йшов 1636 рік. Значна частина України входить до складу Речі Посполитої, а Запорізька Січ – потужна сила, яку поважають у

світі. Максим – хорунжий Корсунського полку, відомий майстер зброї, повертається до рідного села після походу на Крим і з'ясовує, що його давно поховали).

Творці українських коміксів також почали активно цікавитися темою фентезі («Саркофаг», 2016 р.; «Серед овець», 2017 р.; «Мор», 2018 р.); патріотизму і любові до Батьківщини («Патріот. Атака клонів», 2017 р.). Зрештою, комікси удостоїлися окремого періодичного журналу – два роки тому почав виходити «Чорний лев», в якому роблять огляди вже давно виданих та анонси нових графічних робіт.

Очевидно, що необхідно переосмислювати історичні українські постаті і літературних персонажів, щоб позбавити їх нашарування упередженості минулих поколінь. У наші дні важко й перерахувати супергероїв, які один за одним долають перешкоди та стають кумирами для багатьох фанатів світової комікс-культури – Халк, Люди Ікс, Месники тощо. Запитання, чи зможуть з ними конкурувати бодай на українському ринку такі персонажі, як UKRMAN або Український Кіборг, скоріше, риторичне. І не тому що в них менше суперсили, а тому що сьогодні в нашій країні звичайні герої здійснюють супергеройські вчинки [5].

Висновки. Супергерої зазвичай з'являються в часи великих потрясінь. Нині українська комікс-культура продукує новітні образи, що виникають під впливом обставин, в яких опинилося українське суспільство (Революція Гідності, війна на Сході України). Український супергерой, наслідуючи традиції світових класиків, має надлюдські можливості і особливі риси характеру – хоробрість, мужність, патріотизм. Він стає зразком для наслідування, прояву героїзму для звичайної людини. І саме через засоби масової комунікації, що пропагують образ супергероя, в Україні ведеться активна пропаганда національних цінностей.

Література

1. Будівський П. О. Фольклорний і літературний образ народного героя (Олекса Довбуш): проблема історичної та художньої правди : автореф. дис. ... д-ра філол. наук: 10.01.07; 10.01.01. Київський університет ім. Т. Шевченка. Київ, 2000. 40 с.
2. Данчук А. Л. Героїчна тема в українських думках та історичних піснях // Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. 2005. № 20. С. 151–155.
3. Євтушенко О. М. Герой: до проблеми тлумачення поняття // Держава та регіони. Серія: Гуманітарні науки. 2013. № 2-3. С. 121-125.

4. Квітка А. Наш Капітан Америка. Історія українського коміксу. URL: <https://bit.ua/2019/12/comics/> (дата звернення 06.02.2020).

5. Лубчак В. Хто вони – українські супергерої. З чим пов'язаний «бум» на вихід коміксів у нашій країні? URL: <https://opinionua.com/2018/05/07/xto-voni-ukraïnski-supergeroï-z-chim-povyazani-j-bum-na-vixid-komiksiv-u-nashij-kraïni/> (дата звернення 07.02.2020).

6. Москаленко А. З., Губернський Л. В., Іванов В. Ф., Вергун В. А. Масова комунікація: підручник. Київ: Либідь, 1997. 216 с.

7. Набок М. М. Українські народні думи: типологія героя і особливості національного характеру : автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.01.07. Львівський національний університет ім. Івана Франка. Львів, 2010. 19 с.

8. Самойлова В. Е. Миф о герое и миф о супергерое. URL: http://sociosfera.com/publication/conference/2012/125/mif_o_geroe_i_mif_o_supergeroe/ (дата звернення 08.02.2020).

9. Чернявська О. Архетип культурного героя: функціонування в історії світової культури // Наукові записки Кіровоградського державного університету. Серія: Філологічні науки (Літературознавство). 2012. Вип. 111. URL: www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/Nz/2012_111/statti/30.pdf (дата звернення 08.02.2020).

References

1. Budivsky P. O. (2000). Folklore and literary image of the national hero (Oleksa Dovbush): the problem of historical and artistic truth. (Ph.D. Thesis), Kyiv: Kyivskyj universytet im. T. Shevchenka [In Ukrainian].

2. Danchuk A. L. (2005). Heroic theme in Ukrainian Dumas and historical songs. Visnyk Zhytomyrskogo derzhavnogo universytetu imeni Ivana Franka, 2005, No. 20, P. 151–155 [In Ukrainian].

3. Yevtushenko O. M. (2013). Hero: to the problem of interpretation of the concept. Derzhava ta regiony. Seriya: Gumanitarni nauky, 2013, No. 2-3, P. 121-125 [In Ukrainian].

4. Kvitka A. Our Captain America. History of Ukrainian comics. Nash Kapitan Ameryka. Istorya ukrayinskogo komiksu. Retrieved from: <https://bit.ua/2019/12/comics/> [In Ukrainian].

5. Lubchak V. Who are they – Ukrainian superheroes. What is the reason for the «boom» in the release of comics in our country? Hto vony – ukrayinski supergeroï. Z chym povyazanyj «bum» na vyxid komiksiv u nashij krayini? Retrieved from: <https://opinionua.com/2018/05/07/xto-voni-ukraïnski-supergeroï-z-chim-povyazani-j-bum-na-vixid-komiksiv-u-nashij-kraïni/> [In Ukrainian].

6. Moskalenko A. Z., Gubernsky L. V., Ivanov V. F., Vergun V. A. (1997). Mass communication: a textbook. Kyiv: Lybid, 216 p. [In Ukrainian].

7. Nabok M. M. (2010). Ukrainian folk Duma: typology of the hero and features of the national character (Ph.D. Thesis), Lviv: Lvivsky nacionalny universytet im. Ivana Franka [In Ukrainian].

8. Samojlova V. E. The myth of the hero and the myth of the superhero. Myf o geroe y myf o supergeroe. Retrieved from: http://sociosfera.com/publication/conference/2012/125/mif_o_geroe_i_mif_o_supergeroe/ [In Russian].

9. Chernyavska O. (2012). Archetype of the cultural hero: functioning in the history of world culture. Naukovi zapysky Kirovogradskogo derzhavnogo universytetu. Seriya: Filologichni nauky (Literaturoznavstvo), 2012, No. 20. Retrieved from: www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/Nz/2012_111/statti/30.pdf. [In Ukrainian].

*Стаття надійшла до редакції 08.02.2020
Прийнято до друку 10.03.2020*